

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ

У статті проаналізовано роль психологічних процесів на заняттях із постановки голосу. Розкрито особливості вокально-технічних вправ для різних типів темпераменту студентів. Простежено роль самостійної навчальної діяльності в розвитку високої активності. Доведено, що вивчення психологічних особливостей вихованців – одне з основних завдань педагога-вокаліста.

Ключові слова: психологічні процеси, постановка голосу, темперамент, вокаліст, психологічна готовність.

Постановка голосу – це процес його пристосування й розвитку для професійного виконання. Якщо голос поставлений в академічній манері співу, він повинен мати гарний, правильно сформований співацький тембр, рівний двооктавний діапазон, достатню силу. Усвідомлення суті голосоутворення можливе лише за умови вивчення психологічних процесів, що його супроводжують.

Традиційна методика розвитку голосового апарату співака спирається, крім практичного педагогічного досвіду, на дослідження в галузях суміжних наук, пов'язаних із розвитком і діяльністю голосового апарату людини, зокрема фізіології, психології, біофізики, акустики тощо. У цій статті зупинимося на психологічних аспектах постановки голосу, оскільки вважаємо, що цьому питанню приділено недостатньо уваги в науковій літературі.

Мета статті – розкрити роль психологічних процесів під час занять із постановки голосу. Для досягнення зазначеної мети виконано такі завдання:

- простежити, які психологічні процеси впливають на індивідуальні особливості вокалістів;
- проаналізувати особливості вокально-технічних вправ для різних типів темпераменту студентів;
- виявити умови психологічної готовності організму співака до творчої роботи.

Вивченню питання професійної підготовки майбутніх педагогів-музикантів і сучасної теорії музично-педагогічної освіти присвячені праці О. Дем'янчука, Л. Масол, О. Рудницької; ключові положення теорії розвитку співацького голосу у вокальній педагогіці висвітлено в працях Н. Гребенюк, Л. Дмитрієва [4], В. Морозова; розвиток української вокальної педагогіки досліджували Б. Гнидь, В. Іванов [6], Л. Прохорова; теоретичні основи викладання вокалу – П. Голубєв, Л. Дмитрієв [4], А. Зданович; проблеми вокальної підготовки майбутніх педагогів-му-

зикантів – Л. Василенко [1], А. Менабені [8], О. Прядко, Г. Стасько; психологічні аспекти вокального процесу – Л. Гавриленко [2], В. Єрмолаєв, Б. Теплов та ін.

Сучасне трактування вокального процесу тісно пов'язане з фізіолого-психологічною природою особистості як особливого виду емоційного настрою людини, її організму, удосконалення якого вирішується системою спеціальних творчих завдань. Процес співу як глибинний шар людських емоцій здатний виявити найкращі фізичні й духовні якості [7]. Уміння людини бачити себе “з боку”, тобто усвідомлювати своє “Я” як унікальне Боже творіння вважаємо найважливішим кроком творчого взаєморозуміння між студентом і педагогом у вокальному класі. Це сприяє звільненню організму співака від скутості та різних комплексів, активно допомагає опанувати ази вокального мистецтва. Погоджуємося з думкою Н. Гонтаренко: “Психологічна свобода – є емоційна свобода. Голос – це багатство і дар Божий. І варто подумати, як його зберегти, як ним розпорядитися, кому і як довіритися і як голос повинен служити високому мистецтву” [3, с. 26].

Усі відомі прийоми та способи активізації музичної свідомості на заняттях із постановки голосу можна звести до одного: залучення студента до максимально пильного й невідривного вслуховування у свій голос. Виконавець, котрий з неослабленою увагою слухає себе, не може залишатися пасивним, внутрішньо індиферентним, емоційно та інтелектуально бездіяльним [9, с. 359]. Тільки змушуючи студента вслухатись у своє виконання, педагог може трансформувати його активне мислення в самостійне, а згодом – творче.

Індивідуальні відмінності студентів є відображенням не тільки умов навчання, а й особливостей перебігу низки психологічних процесів, які можна поділити на три групи:

1. Інтелектуальні процеси, пов'язані з пізнавальною діяльністю.

2. Емоційні, де в особливій формі – переживанні – виражене ставлення людини до себе, до оточення.

Виконавець завжди повинен емоційно передавати виконуване, тільки тоді він буде впливати на публіку. Однак не варто ставити перед студентом нечітке завдання: “Співати з почуттям, емоцією”. Слід одразу викликати конкретні емоції, що будуть пов'язані з музичним образом: виконувати вправу ніжно, весело чи сумно. Оскільки в стані засмучення мислення і пам'ять не такі активні, як при радісному, бадьорому настрої, то викладач обов'язково повинен створювати емоційно піднесену атмосферу, бути життєрадісним, оптимістично налаштованим, не виявляти розчарування чи невдоволення.

3. Вольові, що виражаються у своєрідному зусиллі, спрямованому на досягнення свідомо поставлених перед собою завдань [5]. Однак варто боротися з надмірним старанням студента виконати певне технічне завдання за відсутності для цього достатніх можливостей.

Звісно, ці процеси не слід розглядати відокремлено від фізіологічних.

Цілеспрямований педагогічний процес має поєднувати в собі таку організацію музичної діяльності студентів на заняттях із постановки голосу, яка б активізувала одночасну роботу різних нервово-м'язових механізмів: слухового (ілюстрація-показ педагога, прослуховування записів майстрів вокалу), голосового, зорового (спів нотами та спостереження за співом інших), тактильного, загальнорухового (з використанням тактування, диригування, пластики рухів тощо). Крім того, важливу роль для використання всіх внутрішніх резервів, прихованих здібностей і талантів особистості відіграє постійна активізація мислення (конкретизація творчих завдань, індивідуальний аналіз і діагностування отриманих вражень, самоаналіз та самооцінка власного виконання тощо). Також успішне навчання співу неможливе без активності самого студента, вольового, цілеспрямованого й свідомого виконання ним тих дій, котрі необхідні для оволодіння вокальними навичками. Самостійна навчальна діяльність безпосередньо сприяє розвитку високої активності. А самостійна діяльність, на думку К. Ушинського, торкається всіх психічних функцій людини: уваги, пам'яті, уяви, мислення, почуттів, волі. Тому особистість має величезні ресурси для розвитку власної активності й самостійності. Цей факт важливо враховувати в системі занять із постановки голосу, адже процес індивідуального навчання у вокальному класі залежить не тільки від вокальних даних студента, а й від його власної схильності до такого навчання та рівня особистої культури. Отже, темп засвоєння навчальної програми у студентів буде різний, і варто враховувати, що ефективність і результативність педагогічного процесу залежать від урахування конкретних індивідуальних особливостей індивіда.

Одна з характерних прикмет розвиненого, справді самостійного професійного мислення молодого вокаліста – здатність до своєї, неупередженої, досить незалежної від сторонніх впливів оцінки різних художніх явищ, передусім власної навчальної діяльності, здатність до самооцінки та самокритики. Завдання педагога – всіляко заохочувати й стимулювати таку діяльність [9, с. 361].

Індивідуальний досвід людини формується як умовно-рефлекторні зв'язки. Л. Дмитрієв вважає, що послідовна впорядкована система дії подразників, яка багаторазово повторюється, призводить до упорядкованої системи перебігу нервових процесів у корі головного мозку – до утворення стереотипів діяльності [4, с. 231].

На думку Г. Стулової, розвиток сприйняття-мислення засобами вокального мистецтва відбувається за такою схемою:

- сприйняття еталона співацького звучання;
- вокально-слухові уявлення цього еталона;
- відтворення голосом еталона звучання;
- оцінка й самооцінка якості відтвореного;
- усвідомлення його якісних характеристик;
- усвідомлення способу звукоутворення;
- повторне відтворення: репродуктивне або творче [10, с. 24].

Якщо студент задоволений результатами заняття, упевнений у тому, що успішно вирішив поставлене завдання, а педагог, у свою чергу, відчуває задоволення від витраченої праці, утворюється гарний творчий контакт. Якщо й у студента, й у викладача виникають негативні емоції (з боку вокаліста – незручність у співі, нерозуміння поставленого завдання, знервованість, засмучення, злість, замикання в собі; педагога – дратівливість, незадоволення тощо), то, як правило, контакт не встановлюється, а ситуація призводить до того, що викладач повинен розлучитися з вихованцем. Важливо проводити заняття так, щоб студент відчував тільки позитивні емоції. Не слід показувати свого засмучення, невдоволення, роздратування щодо підопічного, навпаки, підбадьорювати його, висловлювати задоволення роботою.

При підготовці будь-якого фахівця, особливо під час індивідуальних занять, необхідно враховувати темперамент людини. Основні людські темпераменти: холеричний, сангвінічний, флегматичний, меланхолійний.

Для холерика характерні яскраво виражені емоційні переживання, запал, пристрасть, різкі рухи, активність, енергійна робота. Щоби спрямувати його темперамент у потрібне русло, на перших етапах навчання слід виключити репертуар з великим емоційним збудженням (краще використовувати епічні й ліричні твори). Крім того, вокальні вправи повинні мати системність, чітку ритмічність, що виховуватиме у студента стриманість. Часті виступи перед публікою надзвичайно важливі для таких студентів, оскільки виробляють творчий спокій.

Сангвінік – життєрадісна, рухлива, однак вразлива людина з розсіяною увагою. Якщо заняття викликають у нього інтерес, то він добре піддається вихованню й перевихованню. Тому в такому разі варто підбирати такий навчальний матеріал, який підтримував би зацікавлення студентів і часто оновлювався. Вокальні вправи також бажано підбирати такі, що позбавлені великої емоційної насиченості, причому давати їх завжди в одній послідовності. Це сприятиме врівноваженості процесів збудження, тренувати зібраність і вокальну стійкість. Однак сангвініку не варто давати вправи в дуже уповільнених темпах, оскільки йому важко буде загальмувати свій рух.

У флегматика зазвичай слабка емоційна збудливість, повільні рухи, одноманітні й невиразні міміка та мовлення. Однак він дуже працездатний, виявляє серйозне ставлення до своїх обов'язків і домагається значних результатів у роботі. Для таких студентів підійдуть твори описового або світлого ліричного характеру, однак для тих, хто добре володіє технікою, можна підбирати й емоційно насичені вправи. Крім того, на пізніших етапах навчання варто підвищувати темпи вправ. Флегматики добре володіють собою на публіці, а інколи співають навіть емоційніше й виразніше, ніж у класі.

Для меланхоліка властива слабкість процесів збудження та гальмування, повільний перебіг емоційних переживань і їх глибина, обмеженість спілкування, вразливість, повільність, одноманітність рухів, пасивність. Вокалістам із таким темпераментом треба чітко систематизувати вправи,

підбирати яскравий матеріал, що викликав би яскраві емоції. Оскільки розвинути емоційність у меланхоліків можна тільки до певної межі, то більшу увагу варто приділяти вокальній техніці, котра може певною мірою компенсувати емоційну обмеженість [5].

Яким би темпераментом не володів підопічний (а темпераменти “в чистому вигляді” трапляються досить рідко), педагог повинен поводитися відповідно, наприклад, із сангвініком бути бадьорим, активним, життєрадісним, з меланхоліком – чуйним, частіше його підбадьорювати й заохочувати.

Отже, всі відчуття й уявлення як аналізатори якості голосоутворення тісно пов'язані між собою і є основою формування музично-вокального слуху – найважливішого рушія вокальної техніки. Тому у вокальній педагогіці психологи вважають взаємодію органів чуттів найважливішою сферою співацького процесу, оскільки здатні впливати на функцію звукоутворення за допомогою образних порівнянь, зіставлень, яскравих характеристик, емоційних навіювань тощо. Тож метою діяльності педагога на заняттях із постановки голосу стає вдосконалення процесів координації та взаємодії рухової активності голосотвірних органів, яка повністю залежить від характеру й сили нервових імпульсів, що надходять із кори головного мозку, оскільки процес звукоутворення залежить як від роботи центральної нервової системи, так і від слухових уявлень, які виникають у процесі співу.

Психологічну готовність організму співака до творчої роботи можуть формувати так звані “вправи-релаксації”. Методику проведення таких вправ розробила педагог-вокаліст М. Гонтаренко. Її структура передбачає такі етапи:

1. Самоусвідомлення себе як унікальної особистості (виявлення в кожному вихованці найкращих фізичних і людських якостей за допомогою активного спілкування, співбесід, довіри та доброзичливості в класі).

2. Настроювання й самонавіювання (велика роль похвали й підтримки навіть найменшого успіху).

3. Внутрішня свобода (оскільки голос завжди відображає внутрішній стан співака, слід себе відмежувати від психічних перенавантажень, стресів, невдач).

4. Голос як засіб виразити себе (психологічний тренінг за допомогою установок “Мій голос – відображення моєї душі”, “Я співаю з любов'ю та радістю” тощо).

5. Зняття психічних бар'єрів (ліквідація почуття сорому, страху, хворобливого хвилювання й стресового стану перед виходом на сцену, перед публікою, аудиторією) [3].

Тож основне завдання педагога – проникнути у світ студента, витягнути все найцінніше, красиве, збагатити його своїм особистим досвідом.

Висновки. Однією з найскладніших проблем сучасної вокальної педагогіки є керівництво роботою голосового апарату співака з погляду психотехніки, яка повинна забезпечувати послідовний і систематичний процес опанування всіма параметрами голосотворення: від елементарних знань до

вершин вокальної майстерності. Саме така послідовність зі спонтанної дії, що відбувається поза свідомістю виконавця, і може стати некерованою, тоді вокальний процес перетвориться на спонтанну дію. Очевидно, що вивчення психологічних особливостей, психотипів студентів – одне з основних завдань педагога-вокаліста, оскільки саме від них залежатиме як підбір належних вокально-технічних вправ, так і успішність публічного виступу вихованця, а отже, і подальший навчальний процес. Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо в поглибленому аналізі й методиці усунення психологічних бар'єрів між студентами й викладачем на заняттях із постановки голосу.

Список використаної літератури

1. Василенко Л.М. Взаємодія вокального і методичного компонентів у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музики : дис. ... канд. пед. наук / Людмила Михайлівна Василенко. – К., 2003. – 211 с.
2. Гавриленко Л.М. Психофізіологічний фактор як домінуючий у процесі вокального виховання дитини / Л.М. Гавриленко // Теоретичні та практичні питання культурології : зб. наук. праць НМАУ / Мелітопольський держ. пед. ун-т. – Мелітополь : Сана, 2005. – Вип. 20. – С. 86–92.
3. Гонтаренко Н.Б. Сольное пение: Секреты вокального мастерства : [метод. пос.] / Н.Б. Гонтаренко. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. – 155 с.
4. Дмитриев Л.Б. Основы вокальной методики : учеб. пос. для вузов / Л.Б. Дмитриев. – М. : Музыка, 2007. – 368 с.
5. Зданович А.П. Некоторые вопросы вокальной методики / А.П. Зданович. – М. : Музыка, 1965. – 148 с.
6. Іванов В.Ф. Співацька школа в Україні Х – XVII ст. / В.Ф. Іванов. – К. : Вища школа, 1992. – 247 с.
7. Інноваційні тенденції підготовки педагогів-вокалістів у сучасній практиці виховання голосу в умовах ВНЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://referatu.com.ua/referats/27/44660/?page=0>.
8. Менабени А.Г. Методика обучения сольному пению / А.Г. Менабени. – М. : Просвещение, 1987. – 95 с.
9. Психология музыкальной деятельности: теория и практика : [учеб. пособ. для студ. муз. фак. высш. пед. учеб. заведений] / под ред. Г.М. Цыпина. – М. : Академия, 2003. – 368 с.
10. Стулова Г.П. Дидактические основы обучения пению / Г.П. Стулова. – М., 1988. – С. 24.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2014.

Павличук В.И. Психологические процессы на занятиях по постановке голоса

В статье проанализирована роль психологических процессов на занятиях по постановке голоса. Раскрыты особенности вокально-технических упражнений для различных типов темперамента студентов. Прослежена роль самостоятельной учебной деятельности в развитии высокой активности. Доказано, что изучение психологических особенностей воспитанников – одна из основных задач педагога-вокалиста.

Ключевые слова: психологические процессы, постановка голоса, темперамент, вокалист, психологическая готовность.

Pavlichuck V. Psychological processes in the classroom of setting a voice

This paper examines the role of psychological processes in the classroom with setting a voice. The features vocal and technical exercises for different types of temperament students

ere presented. It traces the role of self-learning activities in the development of high activity. It is proved that the psychological characteristics of inmates – one of the main tasks of the teacher-vocalist.

Traditional methods of vocal tract of a singer is based, besides the practical teaching experience, on researches in areas related to the development and activity of the human vocal tract, including physiology, psychology, biophysics, acoustics and more. This study focuses on the psychological aspects of setting rates, because we believe that this issue is given insufficient attention in the scientific literature.

The vocalist should always emotionally transfer the executable, only then it will affect the public. But do not ask the student to the vague task of “sing with feeling, emotion”. Should immediately call by specific emotions that are associated with the musical way: do the exercise gentle, cheerful or sad. Since the state of grief thinking and memory are not as active as in joyful, cheerful mood, the teacher must create an emotionally sublime atmosphere, be cheerful, optimistic, not show disappointment or frustration.

Obviously, the study of psychological characteristics, psycho students – one of the main tasks of the teacher, singer, since both of them depend on the selection of appropriate vocal and technical exercises and performance of public speaking pupil, and, therefore, further the learning process. Prospects for further research in this area see the in-depth analysis and methodology eliminate the psychological barriers between pupil and teacher in the classroom with setting rates.

Key words: *psychological processes, setting the voice, temperament, vocalist, psychological readiness.*